

„Uvnitř jsem doufal, že se budu moci vrátit“

Rozhovor s Otakarem Hulcem

Milan Orálek

Pane doktore, dovoluji, abych se na úvod zeptal, co vás přivedlo k vašemu celoživotnímu zájmu o dějiny a kulturu zemí jižní Afriky? Podnítil jej některý z vašich učitelů-historiků na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy?

Od dětství jsem měl zájem o poznávání vzdálených zemí a Afriky zvláště, té hlavně díky četbě cestopisů Emila Holuba a později i Davida Livingstona, jehož práce však tehdy nebyly (a vlastně dodnes nejsou) přeloženy do češtiny, takže prokousávání se starou angličtinou bylo navíc dalším nechtěným dobrodružstvím. A později samozřejmě zapůsobily cestopisy Hanzelky a Zikmunda a dalších cestovatelů.

Na Filozofické fakultě jsem studoval obecné dějiny u profesora Josefa Polišenského, který měl obrovský přehled o minulosti téměř všech končin světa. Tam jsem se také sblížil s arabistou Karlem Petráčkem, když jsem se podílel na uspořádání fakultní výstavy „exotických“ obrazů konžské školy Poto Poto, kterou pan docent přivezl nebo nějakým způsobem získal. Dnes je celá kolekce uložena v Náprstkově muzeu. A jakmile jsem se na konci dvouleté vojenské služby dozvěděl, že Orientální ústav vypisuje konkurz na aspiranty dějin Afriky, okamžitě jsem se vydal za ním, on mou volbu přihlásit se schválil, ovšem s tím, že pro budoucího af-

rikanistu je nezbytné naučit se arabsky. Dodatečně se omlouvám, že jsem daný příslib nesplnil, ale na druhou stranu jsem poznal, že to jde i bez ní a raději jsem se pustil do studia jihoafrického jazyka IsiZulu (zuluštiny).

Náš společný přítel, afrikanista dr. Vladimír Klíma, se paradoxně dostal do Afriky až po zhruba dvaceti letech práce v oboru, v době, kdy už byl autorem několika odborných prací. Vy jste měl už v roce 1967 možnost navštívit Tanzanii a Zambii. Jaké bylo vaše první přímé setkání s Afrikou?

Dva roky po obhajobě disertační práce o jednom historickém úseku tehdejší Jižní Rhodesie (dnešního Zimbabwe) jsem dostal tříměsíční akademické stipendium ke studiu v Africe a získal víza do Tanzanie a Zambie. Zřejmě se už blížilo „Pražské jaro“. O zmíněných třech zemích se toho u nás tehdy moc nevědělo. V Tanzanii jsem se zdržel celé tři neděle, protože tam právě na univerzitě působili někteří mladí a progresivní afrikanisté, mezi nimi například Terence Ranger, který dodnes vyučuje v Oxfordu.

Byl jsem překvapen přívětivostí místních Afričanů, pocitem bezpečí nejen v hlavním městě Dar es Salaamu, ale zároveň v bližším i vzdálenějším okolí, kam

jsem běžně chodil pěšky či jezdil autostopem, často jen s černými Afričany. Totéž se opakovalo v Zambii. Do Rhodesie a Malawi mě místní úřady nepustily.

Nejdůležitější pro mě bylo poznávání místních reálií, bez nichž nelze pochopit africkou současnost, natož minulost. V Zambii jsem byl například svědkem změn, které pomalu nastávaly po nedávném získání nezávislosti a zavádění ideologie Kaundova „zambijského humanismu“, který nevěstil nic dobrého. Studoval jsem tam pilně archivní materiály pro jedno období severorhodeské/zambijské historie dvacátého století, které mi měly později posloužit při přípravě další monografie.

V roce 1974 jste byl, tak jako dříve či později řada vašich kolegů, z politických důvodů propuštěn z Orientálního ústavu Akademie věd (v témže roce paradoxně vyšla vaše první odborná knižní práce – *Rhodesie*). Mohl byste blíže popsat okolnosti svého propuštění a své osudy v době normalizace? Jakým způsobem jste udržoval kontakt s oborem? Považujete ona léta za nenahraditelnou profesní a lidskou ztrátu?

Před vydáním publikace *Rhodesie*, která byla pouhou shodou okolností poslední v řadě edice *Země světa* nakladatelství Svoboda, jsem vydal v angličtině několik vědeckých studií, vycházejících ze zmíněné disertace. Když jsem v roce 1972 odjížděl na krátkou studijní cestu do Londýna, paní redaktorka mě upozornila, že tam nemám shánět poslední podrobnosti, protože tato knížka už nevyjde. Skončil prý zájem o Afriku. Zmíněná publikace pak vyšla za zájmových peripetií o dva roky později, což by bylo na delší veselé vyprávění.

V Londýně a hlavně v Oxfordu jsem se kromě významných zahraničních afrikanistů sešel s našimi staršími i zcela novými exulanty z akademického světa. Vezl jsem od nich domů množství „zakázané“ literatury pro přátele a provezl ji bez problémů, protože jsem přejížděl české hranice těsně po půlnoci a na zadních sedadlech Škody 105, za nimiž a pod nimiž se knihy ukrývaly, seděly navíc dvě mé kolegyně, které ovšem o ničem nevěděly. Myslel jsem si, že mě někdo udal, ale bylo to jinak.

Současně totiž vyšly mé ženě Janě Štroblové verše v pařížském exilovém časopise *Svědectví*, vydávaném Pavlem Tigridem. Byla kvůli tomu o dva roky později několikrát vyslýchána a samozřejmě došlo

i na mě, protože aparátníci se domnívali, že jsem verše vyvezl do zahraničí já. Důležitější na výsleších však bylo, že jsme se mohli oba „zachránit“, pokud bychom podepsali „prohlášení o spolupráci“, k čemuž jsme byli velmi nevybíravými způsoby nabádáni. Mé ženě například hrozili, že by taky nemusela dojít domů, kde má malého syna, že by ji mohlo třeba cestou přejet auto. Mně slibovali, že se na vše „zapomene“ a že budu moci v ústavu pracovat a jezdit dál do zahraničí. Po striktním odmítnutí jsme oba samozřejmě přišli o zaměstnání.

Zásluhou přátel jsem se už nevrátil k soustruhu, u něhož jsem musel pracovat od svých patnácti let, než jsem pro svůj „nehodný třídní původ“ mohl začít studovat. Stal jsem se učitelem na základní škole s předměty pracovní výchova (dílny a práce na pozemcích), o něco později dějepis a po deseti letech dokonce angličtina. Do Orientálního ústavu jsem měl zákaz chodit, nesměl jsem si z knihovny ani půjčovat knížky. Jediný odborný kontakt jsem měl díky několika přátelům z Anglie, kteří mě občas přijeli navštívit a přivezli některé nejnovější publikace. Mezitím téma mé připravované monografie zpracoval nic netušící zmíněný Terence Ranger, a to dobře.

Šestnáct let jsem měl „možnost“ pozorovat a prožívat problémy svých malých žáků a jejich rodičů – to byla velká zkušenost. Nakonec nelituji, že jsem v dobách „normalizace“ v ústavu nebyl; co mi o ní vykládal například zmíněný kolega dr. Vladimír Klíma, mírnilo můj stesk po původní práci. Jen někde hodně hluboko uvnitř jsem doufal, že se k ní snad jednou budu moci vrátit.

Bulharský spisovatel Ilija Trojanow, který žil nějaký čas v Kapském Městě, nedávno v rozhovoru pro český týdeník prohlásil, že mu černí Afričané, s nimiž se stýkal, neustále dávali pocítit, že je běloch – vzpomínka na léta *apartheidu* je v JAR totiž stále velmi živá. Odnesl jste si ze svých pobytů v *post-apartheidní* Jižní Africe podobnou zkušenost?

V *post-apartheidní* Jižní Africe jsem byl od začátku devadesátých let asi desetkrát a občas i dlouhodobě. Navštívil jsem téměř všechny univerzity, studoval v knihovnách a archivech, stýkal se s mnoha lidmi bez rozdílu barvy pleti a ve volném čase hodně cestoval, abych poznal krásy přírody i tamní život. Samozřejmě, že pro mnoho

místních černochoů běloch vždy byl a do dnes je synonymem bohatého člověka. Hlavně tomu tak je ve městech, kde žije většina chudiny a nezaměstnaných; nejhorší je to v černošských předměstích, *townshipech* kolem měst. Na venkově jsem byl hlavně pro místní černošské děti *baba* (učitel, misionář nebo starý pán), který jim vždy něco malého dal; jejich rodiče byli většinou milí, usměvaví a přátelští. Mezi vzdělanými lidmi jsem „rasový“ rozdíl nepozoroval, naopak se mi dokonce mnozí černošští kolegové či spisovatelé svěřovali, s jakými problémy se potýkají a že vše není tak „růžové“, jak se oficiálně tvrdí. Mám tam mezi nimi dodnes mnoho opravdových přátel.

Všerasovými volbami v roce 1994, re-spektive přijetím demokratické ústavy o dva roky později, skončila v Jihoafrické republice éra *apartheidu*. Byl to však přirozeně pouze počátek dlouhé cesty k politické a ekonomické stabilitě, jež je podle všeho zatím v nedohlednu. Potenciálním návštěvníkům se dnes JAR jeví především jako země zločinu a násilí. O jedné stránce tohoto problému jsme se mohli přesvědčit během květnových protipřístěhoveleckých bouří. Stěží lze pak brát vážně výroky bývalého prezidenta Thaba Mbekiho, který statistiky týkající se míry a charakteru zločinnosti v JAR opakovaně bagatelizoval. V čem spatřujete příčiny uvedeného stavu? Souhlasíte s názorem některých jihoafrických politiků, kteří tyto problémy vykládají jednoduše jako dědictví *apartheidu*?

Kromě jednoho přepadení a okradení v pravé poledne na ulici v Johannesburgu hned při první návštěvě jsem už podobnou nemilou zkušenost nezažil. Naučil jsem se možná vyhýbat tamním profesionálním a násilným zlodějům, byl jsem zmíněnou osobní zkušeností i místními lidmi poučen a poznával jsem tyto *amatsotsi* už na dálku. Naštěstí mně nikdo nepřinutil při zastavení na světelné křižovatce, abych vystoupil, a neukradl mi půjčené auto, což je jeden z dnešních častých zločinů vedle násilných vniknutí do domů či bytů. Podobné zločiny byly a jsou běžné nejen zde, ale v celé Africe. Co se zhoršilo, je to, že výrazně vzrostl jejich počet a hlavně míra násilnosti a bezohlednosti, které kriminální zločiny provázejí.

Druhým rozdílem od *apartheidní* doby je to, že tenkrát se statisticky podchycovala kriminalita spáchána většinou na běloších. A ve městech, kde většina bělochů žila, nemohla být tak vysoká už proto, že černoši v nich nesměli po setmění vycházet na ulici, jinak byli hned zatčeni. Na farmách byl klid. K většině kriminálních zločinů dnes dochází mezi samotnými černochoy, mezi nejchudšími obyvateli oněch *townshipů*, kde je nejen obrovská bída a nezaměstnanost, ale kde neúměrně vzrostla spotřeba alkoholu a hlavně drog. K obojímu je zapotřebí hodně peněz, proto tam vznikají celé gangy a bohužel se neustále rozrůstají.

Dnes už není možné jít po ulici ani za bílého dne bez rizika být přepaden a okraden, a to nejen v Johannesburgu, ale už i v Pretorii, Kapském Městě či jiném jihoafrickém městě. Okradení se týká jak bělochů, tak i černochoů.

Zcela bezpečně jsem se naopak cítil v Grahamstownu ve Východním Kapsku, kde sídlí Rhodes University; díky ní je toto poměrně malé město něco jako britský Oxford nebo Cambridge.

Vzrůstá počet znásilnění, protože přes deklarovanou demokratičnost, nerasovost a nesexismus v nové jihoafrické ústavě nezmišel dosavadní trend „nadřazenosti“ mužů nad ženami. Situaci zhoršuje rozpad tradiční rodiny, způsobený migrací a v poslední době rozšířením onemocnění AIDS, které způsobí úmrtí jednoho či obou rodičů. V Jižní Africe je obrovský počet sirotků a starší bezprizorné děti se ve městech většinou mění v bezohledné násilníky.

Prezident Mbeki se hned na počátku svého vládnutí zesměšnil bagatelizováním příčin vzniku HIV a tím, že není příčinou propuknutí AIDS, stejně jako podceněním nebezpečí narůstající zločinnosti. Není pravda, že by se vláda vůbec nesnažila obojímu čelit, ale podle kritiků, a to nejen z řad opozice, podcenila toto obrovské nebezpečí a nepřijala včas dostatečné a účinné kroky k jeho zastavení.

Ve vašich *Dějínách Jižní Afriky* si lze všimnout určité předpojatosti vůči komunistické ideologii i v kontextech, kdy podle mého soudu není na místě nebo kdy by se jí historik možná měl vystříhat. Není ostatně třeba uznat, že socialistické státy svou podporou Afrického národního kongresu napomohly konečnému úspěchu černošského emancipač-

ního boje? Ani podíl jihoafrických komunistů na boji proti apartheidu nebyl ostatně zanedbatelný. Stačí připomenout jména jako Joe Slovo, Bram Fisher, Ruth Firstová či Chris Hani. Poslední jmenovaní zaplatili za svou politickou činnost životem...

Předně – historik má právo mít svůj vlastní názor na události, které utvářely nebo utvářejí tvář teritoria, jímž se zabývá, má-li dostatek znalostí k posouzení příčin, které vedly k takovému či onakému společenskému vývoji. V Jižní Africe, a nejen v ní, byly komunistické ideje dost silné. Tehdejší Jihoafrická unie byla druhou zemí světa, kde hned na začátku dvacátých let minulého století vznikla místní Komunistická strana. Teprve po rozpadu Sovětského svazu vyšlo z archivních materiálů Kominterny najevo, že tehdejší vedení Jihoafrické KS usilovalo o vytvoření „Sovětské jižní Afriky“. A vliv místních komunistů byl i potom vždycky velmi silný, i když počet členů strany z řad bělochů a později černochů nikdy nebyl a ani dnes není zvláště velký. Jejich myšlenky o socialistickém uspořádání společnosti, znárodnování, třídním boji a revolučním násilím pronikaly do ostatních hnutí včetně Afrického národního kongresu. I dnes je mnoho vysoce postavených členů ANC současně členy KS a společně s ní a odbory tvoří vládu oficiální aliance či „tripartity“. Hlavně mladí komunisté jsou stále velmi aktivní a bojovní. Považuji to za neustálou hrozbu i do budoucnosti.

Během odporu proti *apartheidu*, který mimochodem trval v Jižní Africe úplně stejně dlouho jako obdobně zruďná komunistická nadvláda u nás, se angažovalo mnoho lidí celého světa a nebylo to snadné. Bylo třeba dávat pozor mimo jiné i na to, aby pod pláštěm „boje proti *apartheidu*“ neprobíhalo něco jiného, například „boj za mír“, jinými slovy za světovou nadvládu Sovětského svazu a jeho satelitů. I tehdejší „světové mírové hnutí“ zneužívalo mnohdy situace v Africe ke zcela jiným účelům. A československá pomoc tehdejší Africe se projevovala, i když ne výhradně, tak přece jen z velké části dodávkami zbraní, výcvikem vojenských expertů a podporováním násilných akcí, které dodnes ovlivňují politickou stabilitu v mnoha zemích černého kontinentu. To se týkalo i „podpory“ zakázaných jihoafrických organizací ANC a KS.

Odvahu, osobní nasazení ani osud vámi jmenovaných lidí jsem nikde ve své knize neznevážil. Jsem ale rád, že jejich „ideály“ na samém jihu Afriky nezvítězily – a doufejme, že už nezvítězí.

Politický boj nebělošského obyvatelstva za svobodu na sebe začátkem šedesátých let vzal také násilnou podobu. Během atentátů Umkhonto we Sizwe, Poqo, Azánské lidové armády aj. zahynula v následujících desetiletích řada nevinných lidí. Mnozí proto dodnes např. považují Nelsona Mandelu, zakladatele první zmíněné polovojenské organizace, za „vraha“ (viz např. hodnocení obláta Zdeňka Čížkovského, který v Jižní Africe čtyřicet let působil – z toho jistý čas i jako misionář mezi Zuluy, takže ho asi nelze podezřívát ze sympatií k rasistické politice Národní strany; srov. jeho vzpomínky Aleš Palán, *Než krokodýl spolkně stín*, Kostelní vydří, Karmelitánské nakladatelství 2005). I kdybychom podobné názory na samotného Mandelu odmítli jako fakticky nepodložené, je bývalý jihoafrický prezident vskutku oním kladným hrdinou, prototypem bojovníka za svobodu a demokracii, kterého z něj učinily sdělovací prostředky a jímž se jeví, čteme-li jeho strhující autobiografii *Long Walk to Freedom* (1994), která se např. o otázce nevinných obětí teroristických útoků prakticky nevyjadřuje? Nebo bychom se na něj měli dívat střízlivějšíma očima?

Jak jistě víte, v USA teprve minulý měsíc vyškrtli Nelsona Mandelu ze seznamu světových teroristů. Přesto tam býval od roku 1990, kdy byl propuštěn po sedmadvacetiletém vězení na nehostinném ostrově Roben, častým, velmi váženým a obdivovaným hostem. Nejen pro své výjimečné charisma, ale i proto, že se dokázal oprostít od „mladických“ chyb a pomohl svým rozhodným postojem vytvořit novou Jižní Afriku na základě porozumění, odpuštění a vzniku nerasové společnosti – na rozdíl od jiných, kteří hlásali představy o „zahnání všech bělochů do moře“ nebo se chtěli řídit heslem „jeden běloch, jedna kulka“.

Nelson Mandela sice založil začátkem šedesátých let „mládežnickou“ sekci při ANC a pak byl i členem zmíněného *Umkhonto we Sizwe* (Kopí národa) jakožto ozbrojené složky ANC, protože byl tehdy spolu s dalšími mladými členy nespokojen

s „příliš umírněnou“ politikou starších vůdců hnutí. Podle jeho názoru ale měla být násilná odbojová činnost zaměřena výhradně na státní cíle, úřady, vojenské objekty apod. Samozřejmě se to vždycky nepodařilo a byly i civilní oběti. Velmi brzy byl Mandela zatčen a odsouzen na doživotí. V žaláři se snažil krotit mnohé krvelačné spoluvězně, hlavně z řad Panafrického kongresu. „Vyrovnání se“ s minulostí projevil mimo jiné tím, že hned po roce 1994, kdy se stal hlavou státu, zřídil s blízkými spolupracovníky (mimo jiných s arcibiskupem Desmondem Tutu) takzvanou Komisi pravdy a usmíření. Ta měla osvětlit všechny násilnosti z minulosti mezi léty 1948 až 1994, a to bez rozdílu, kým (zda bělochy nebo černochoy) byly spáchány. Jednou ze zásad, kterými se komise měla řídit, bylo, že do této kategorie posuzování nespádají akce, které sledovaly „politické cíle“, jinak řečeno, které byly ideologicky motivované. Tato výjimka je dodnes mnohými Afričany kritizována, ale platila jak pro bělochy, kteří se v „zájmu“ doktríny *apartheidu* dopouštěli násilností, tak i pro bojovníky „osvobozenického boje“.

O reformu *apartheidu* se pokusil už premiér a posléze prezident Pieter W. Botha. Ve větší míře se však začala uskutečňovat až za jeho nástupce Frederika W. de Klerka. Byl podle vás de Klerk veden upřímnou snahou zlepšit situaci nebělošského obyvatelstva, nebo mu šlo spíše o nastolení jakéhosi „*apartheidu* s lidskou tváří“ a situace se mu v podstatě vymkla z rukou, podobně jako o něco dříve Michailu Gorbačovovi v SSSR?

Setkal jsem se jen ojedinele se srovnáním de Klerkova rozhodnutí ukončit *apartheid* s Gorbačovovou *perestrojkou* a toto srovnání se mi opravdu zdá dost naivní.

Co se týče některých dřívějších snah zmírnit *apartheid*, jednalo se podle mého názoru o to, že prezident Botha si začal uvědomovat, že poměry v Jižní Africe nejsou dlouhodobě udržitelné a že vzrůstající izolovanost od okolního světa škodí hlavně bělochům v jejich ekonomickém rozvoji. Jeho vláda ale naopak začala u mnohých bělochů posilovat přesvědčení, že *apartheid*, tedy úplné územní oddělení obyvatel podle rasové příslušnosti, pomůže nakonec i černochoům, aby mohli žít podle svých vlastních představ, a že vzájemné

soužití se tím výraznělepší. Navíc se pokusil naklonit si místní míšence (takzvané barevné) a Asiaty zřízením nového „tříkomorového“ parlamentu, v němž ale s černými Afričany nepočítal. Tato parlamentní reforma se mu vymstila, protože ještě víc utvrdila místní černošské obyvatelstvo, že s ním bělošská vláda nechce mít nic společného. Botha taky zmírnil, hlavně pod tlakem místních i zahraničních průmyslníků a obchodníků, některé nejkřiklavější rasistické zákony, aby zajistil lepší fungování ekonomiky a uklidnil vnitřní společenské napětí. Výsledkem jeho možná dobře míněných změn byl ale úplný opak; černošské vzpoury a oboustranné násilí narůstaly, takže téměř po celou dobu jeho vlády platil v Jižní Africe výjimečný stav.

Prezidentův nástupce Frederik W. de Klerk pochopil, že politická situace je neudržitelná a že by opravdu mohlo brzy dojít k pokusům „zahnat bělochy do moře“. Ještě před jeho nástupem do čela země se začalo opatrně vyjednávat s černošskou opozicí, jak upravit vzájemné budoucí vztahy, ale k žádnému pozitivnímu nebo dokonce závaznému dojednání nedošlo. De Klerkovi pomohla změna, která nastala skončením „studené války“, protože mohl mimo jiné operovat tím, že už Africe nehrozí nebezpečí ze strany Sovětského svazu, který se začal rozpadat. Obavy ze sovětského bloku byly od konce 2. světové války jedním z nejdůležitějších argumentů, jímž se dal docela dobře ospravedlňovat postup, který bělošské menšině v Jižní Africe vyhovoval. A de Klerk si navíc zcela prozaicky uvědomil, že nepřirozené společenské uspořádání v zemi je už zcela překonané.

Co považujete za největší úspěchy a co za největší neúspěchy Mandelova nástupce, před časem odstoupivšího prezidenta Thaba Mbekiho (jehož místo nedávno zaujal Kgalema Motlanthe)? Jak si Mbeki stojí ve srovnání s Mandelou? A konečně, příští rok se s největší pravděpodobností stane novým prezidentem Jihoafrické republiky nynější vůdce ANC Jacob Zuma, který nechvalně proslul korupčními a jinými skandály. Pokládáte ho vy sám za nevinného? Co podle vás JAR a okolní státy za jeho prezidentství čeká? Mohl byste charakterizovat jeho politický program a styl?

Nelson Mandela byl a je i ve svém pozhnaném věku devadesáti let stále výji-

mečnou osobností, s kterou je velmi těžké, ba nemožné srovnávat jeho následovníky. Thabo Mbeki je vysoce vzdělaný člověk, který většinu svého života prožil v západním světě, i když i on strávil krátký čas v tehdejší Sovětském svazu, aby se tam podrobil teroristickému výcviku a ideologické indoktrinaci. Také byl dlouho členem jihoafrické Komunistické strany.

Po rozpadu první „vlády národní jednoty“, tedy po odchodu de Klerkovy Národní strany po pouhém jednom roce do opozice, zůstal jediným prezidentovým zástupcem; po Mandelově dobrovolném odstoupení, už po vypršení prvního volebního termínu, se s ním automaticky počítalo jako s novým prezidentem, kterým nakonec zvolen byl. Už jsem se zmínil o jeho dvou zásadních chybách, kterých se dopustil během svého působení. V novém vedení ANC, které se utvořilo po loňském kongresu v Polokwane a kde Mbekiho nahradil v čele Jacob Zuma, se proti Mbekimu zvedla vlna odporu nejen z řad Zumových zastánců, ale i parlamentní opozice. Většina lidí mu vyčítá, že nebyl schopen zlepšit sociální a bezpečnostní situaci v zemi, naopak že se tato situace proti všeobecnému očekávání stále zhoršuje. Mnohým také vadilo jeho příliš akademické a suchopárné vystupování na veřejnosti.

Připojuji se ke zmíněné kritice, ale současně mu přičítám k dobru, že na začátku nového století sesadil Jacoba Zumu jako svého viceprezidenta hned poté, co vyšlo najevo, že je údajně zapleten do mnoha korupčních skandálů. Zuma se dodnes z mnoha narčení nevymanil, neustále se totiž díky jeho schopným a drahým právníkům odkládá hlavní líčení. Má být obžalován asi z jednoho sta osmdesáti případů korupce, praní špinavých peněz a dalších provinění. Navíc mezitím dokázal svou výmluvností a žoviálním vystupováním přesvědčit své příznivce (hlavně z řad mladých členů ANC, komunistů a odborářů) o své „neochvějně pravdě“. Ti ho při každé příležitosti, včetně protestů před soudními budovami, kam byl už několikrát předvolán (mimo jiné i kvůli údajnému znásilnění dcery přítele z partyzánského odboje, což se mu rovněž díky jeho právníkům podařilo „vyvrátit“), povzbuzují zpěvem jeho oblíbené písně *Lethu Mshini Wami* („Dej mi do ruky samopal“). Tito příznivci dokonce hrozí násilnými akcemi, pokud jejich „vůdce“ nebude ospravedlněn a zvolen prezidentem země.

Na Zumovi mi taky vadí, že nemá dokončené ani základní vzdělání.

Pokud se soud brzy neuskuteční – a patrně se tak opravdu nestane, i když je to neustále slibováno – vyvázne Jacob Zuma nepotrestán, protože příští duben nebo květen se mají konat nové parlamentní a prezidentské volby, v nichž má vítězství téměř zaručeno. Zřejmě i ANC zůstane nejsilnější a tudíž vládní stranou, třebaže právě v těchto dnech se Mbekiho přívrženci snaží sjednotit členy nespokojené s její politikou v novou stranu a rozšířit velmi potřebnou a silnou opozici.

K přímé otázce, jak bude vypadat způsob Zumovy vlády, jen stručně: Obávám se, že Jacob Zuma by se mohl postupně stát druhým Robertem Mugabem přesto, že na rozdíl od Thabo Mbekiho, kterého ostře kritizoval za „tichou diplomacii“ při vyjednávání o problémech současného Zimbabwe (jinými slovy za skrytou podporu Mugabeho jakožto „váženého a jednoho z posledních nejvýznamnějších bojovníků proti kolonialismu“), sám současnou Mugabeho vládu hlasitě odsuzuje. Podobně jako kdysi zimbabwský diktátor, když před dvaceti osmi lety přebíral moc a zaručoval zachování demokratických principů, může klidně i Jacob Zuma jinak mluvit a jinak vládnout. O podrobnostech neslavného osudu Zimbabwe, ale i sousedních zemí, je mimochodem možno se dočíst v knize *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*, která mi nedávno vyšla ve společném autorství s Jaroslavem Olšou jr. v Nakladatelství Lidové noviny.

Sestavil a přeložil jste antologii jihoafrických povídek *Mamlambo. Kouzelný had* (2003). Samostatně byla dosud do češtiny přeložena např. díla E. Mphahleleho, P. Abrahamse, H. Blooma, A. Brinka, N. Gordimerové a J. M. Coetzeeho (poslednímu ze jmenovaných vyšly právě česky hned čtyři prózy). Které další autory by si měl mít český čtenář podle vašeho názoru možnost přečíst? Odvážil byste se stručně charakterizovat současnou situaci jihoafrické literatury?

Začnu od posledního dotazu. V jižní Africe vychází stále mnoho nových knih, prózy i poezie. Dalo by se říci, že to patří k tradici Jihoafrické republiky i Zimbabwe. V obou zemích má literatura svou hodnotu, svůj kolorit a vypovídá o místních problémech i náladách. Vedle už zavedených autorů přibývá neustále mnoho

dalších, mladších adeptů, kteří mají možnost publikovat bez zábrán a mnohdy za takové situace na vydavatelském poli, o které se jejich současníkům v jiných zemích ani nesní. Vychází tam opravdu nepřeborné množství titulů a i uměleckých časopisů je tam hodně. Nás by měla začít zajímat i literární díla v místních jazycích, ale s jejich vydáním jsou určité problémy. Většinou je nemá kdo přeložit a ani úroveň většiny z nich není nejlepší. Je těžké některý titul jednoznačně doporučit.

Jsem velmi rád, že v poslední době u nás vyšla celá řada děl J. M. Coetzeeho. Považuji ho za jednoho z nejlepších současných jihoafrických spisovatelů, i když nedávno přesídlil do Austrálie a dokonce získal tamní státní občanství. Měli bychom mít možnost něco si přečíst například i od básníka a prozaika Breytena Breytenbacha, abych jmenoval alespoň někoho.

V minulosti u nás vyšly překlady britsko/rhodeské spisovatelky Doris Lessingové, některé opět v době nedávné. Doufejme, že když loni získala Nobelovu cenu za literaturu, vyjdou i další. Ze zimbabwejských autorů bychom měli mít možnost si přečíst alespoň některou z knih Yvonne Very nebo Tsitsi Dangarembogové.

Chtěl bych se ještě vrátit k J. M. Coetzeeu. Na Torontském filmovém festivalu nedávno získala adaptace jeho románu *Disgrace* (česky nevhodně přeloženo jako *Hanebnost*) Cenu kritiků. Co si myslíte o narčení tohoto románu z rasismu, jež podle některých názorů přivedlo autora k rozhodnutí emigrovat?

Všechny předchozí Coetzeeho romány, především *Život a doba Michaela K.* nebo *Čekání na barbary*, jednoznačně kritizují bělochy a jejich pohrdání černochoy. Odsuzují násilí, páchané v minulosti v zájmu udržení či záchrany „evropské civilizace“ před dotyčnými „barbary“. Autor je bytostně přesvědčeným demokratem a nikdy nebyl a ani dnes není lhostejný k tomu, co zjednodušeně nazýváme porušováním lidských práv. V době *apartheidu* nebylo jednoduché vystupovat takto kriticky a otevřeně, k tomu bylo zapotřebí notné dávky odvahy. V předposledním, vámi zmíněném románu *Hanebnost*, věnovaném žhavé přítomnosti, vyjadřuje autor zcela nezastřeně svůj nesouhlas s chováním některých černošských obyvatel k sousedům, v tomto případě k bělošské venkovance a jejímu otci. Odsuzuje především hanebný

způsob, který měl posloužit k získání majetku, a je jedno, jedná-li se o chování bělocha nebo černocho, pokud to odporuje elementární lidské slušnosti. S rasismem to nemá nic společného. Pokud někdo, jak se zmiňujete, považuje Coetzeeho za rasistu, tak je spíš rasistou sám.

Dnes už i český čtenář má možnost, jak bylo uvedeno v předchozí odpovědi, přečíst si některé Coetzeeho knihy, které jsou do značné míry autobiografické. Jde hlavně o *Dětství a Mládí*, z nichž se lze mimo jiné dozvědět, že hlavní hrdina nebyl nikdy v Jižní Africe šťastný. Po ovdovění, po celoživotním působení na univerzitě v Kapuském Městě a odchodu do důchodu přesídlil občan Coetzee prostě jina.

Snad není bez zajímavosti, že přestože byl Afrikánec, jak naznačuje samotné jeho jméno, publikoval výhradně anglicky, a že si ve své tvorbě nevsímal jenom vzájemných lidských vztahů, ale i lidského chování k přírodě a zvířatům. Také v *Hanebnosti* věnoval zmíněnému problému značnou pozornost a v publikované studii *Životy zvířat*, kterou vydal ve stejném roce a později zařadil do knihy *Elizabeth Costello* (2003), kritizuje bezohlednost k těmto živým bytostem také jako jistý typ „rasismu“.

Jste předsedou Sdružení přátel JARu, Zambie a Zimbabwe, jež tvoří jednu ze sekcí Společnosti přátel Afriky. Mohl byste představit jeho činnost?

Jak napovídá název Sdružení, snažím se v rámci Společnosti přátel Afriky připravovat program, který by naši veřejnost informoval o minulosti, současných událostech nebo o kultuře vyjmenovaných tří zemí. Obdobně se tak snaží i předsedové dalších Sdružení. Jedná se hlavně o organizování přednášek, výstav nebo jiných akcí v Praze i dalších městech, kde je mimo chodem o Afriku jako takovou větší zájem, zřejmě proto, že tam není tolik jiných akcí, na které by lidé mohli přijít. Dalším cílem Společnosti přátel Afriky je informovat naše členy i širší veřejnost o aktivitách jiných organizací, které se zabývají podobnou tematikou, a pokud je to možné, spolupracovat s nimi. Společnost přátel Afriky se ovšem v posledních dvou letech potýká s vážnými organizačními a hlavně finančními problémy, které její činnost dost ochromují.

Situace české afrikanistiky vyhlíží na první pohled neradostně. V Orientálním ústavu Akademie věd ČR nepůsobí žádný afrikanista, který by se zabýval neabyskými zeměmi, obor afrikanistika na Filozofické fakultě Karlovy univerzity přišel o akreditaci, a tedy se nevyučuje. Co tuto situaci způsobilo? Znamená to zánik české afrikanistiky? Nebo jen její dočasné pohasnutí?

Bohužel situace je taková, jaká je. Jde o krátkozrakost, vyplývající zřejmě z faktu, že v několika posledních desetiletích není politická ani ekonomická situace ve většině afrických zemích nejlepší. Mnohé evropské země i USA se ovšem delší dobu začínají na „černý“ kontinent dívat přívětivěji a předpovídají mu lepší budoucnost. Nemíní s ním (nejen ve vlastním zájmu) ztratit kontakt; my však zřejmě budeme zase jako obvykle „dohánět“, co se z hlouposti zamešká.

Na druhé straně lze konstatovat, že vznikají nová „centra“ afrikanistiky na některých regionálních univerzitách, i když tam jsou studenti připravováni dost nesystematicky a hlavně bez základů odborných profesí jako je lingvistika, historie, dějiny literatury apod. Většinou se rekrutují z politologických kateder. Máme několik doktorandů či už hotových odborníků, nemožou se však Africe věnovat na plný úvazek. Nejsmutnější je, že naše vynikající lingvistka Alena Rettová, znalkyně několika afrických jazyků, našla uplatnění (a velmi

prestižní) mimo naši republiku – na Londýnské univerzitě. Doufám, že pro nás není ztracená a že se v blízké budoucnosti bude moci podílet na výuce nové české generace afrikanistů.

Pracujete nyní opět na něčem?

Dohodl jsem se s Nakladatelstvím Lidové noviny poté, co letos na jaře vydaly vzpomínané *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi*, že bych měl připravit doplněné vydání *Dějin Jižní Afriky*. Ty vyšly už před jedenácti lety, jsou dlouho vyprodané a končily vznikem Nové Jižní Afriky, tedy prvními všeobecnými volbami a zvolením černošského prezidenta Nelsona Mandely. Od té doby se odehrálo mnoho zajímavých událostí a do dopsání textu a jeho vydání se tam jistě odehraje neméně dalších, ať už pozitivních či méně příjemných.

Nechci specifikovat ještě jiný záměr, protože je dosud „ve hvězdách“ a možná z něho nakonec nic nebude. Potěšilo mě ovšem, že jsem byl vyzván nejmladší generací, abych se podílel na jednom velkém připravovaném „projektu“, jak se tomu dnes říká. A pokud jsem o to požádán, poskytnu aktuální informace o současném vývoji v jižní Africe v rozhlasu či televizi, teď převážně o fantasmagorické situaci v Zimbabwe. Do konce roku jsem se upsal i k několika mimopražským přednáškám o jihoafrickém regionu.

Mnohokrát děkuji za rozhovor.

Otakar Hulec (narozen 1935 v Českých Budějovicích) se jako historik-afrikanista zabývá dějinami a kulturou zemí jižní Afriky. V letech 1965–1974 působil v Orientálním ústavu ČSAV, odkud byl však za normalizace z politických důvodů propuštěn a kam se mohl opět vrátit až v roce 1990. Je mj. spoluautorem knih *Zbořené zdi. Hlasy z cel, které věznil Nelsona Mandelu a Václava Havla* (2003) a *Moderní zimbabwské sochařství* (2003), autorem knihy *Cesta do nebe. Jihoafrické mýty, legendy a vyprávění* (2000), překladatelem a editorem antologie jihoafrických povídek *Mamlambo – kouzelný had* (2003). Dosavadním vyvrcholením jeho historiografické práce jsou *Dějiny Jižní Afriky* (1997) a *Dějiny Zimbabwe, Zambie a Malawi* (2008) (s Jaroslavem Olšou jr.).